

Δημήτρης Μαρκόπουλος

Στη δίνη του περιθωρίου

Σχόλια πάνω σε ορισμένες παθογένειες του εγχώριου ελευθεριακού χώρου

Το ζήτημα του δημόσιου λόγου

Μέσα στο 2015 εκδόθηκαν δύο βιβλία που καταπιάνονται, το καθένα με τον δικό του τρόπο, με ορισμένες πολιτικές και πολιτιστικές πτυχές αυτού που αποκαλούμε «ελευθεριακό» ή «αναρχικό/αντιεξουσιαστικό» χώρο στην Ελλάδα, έτσι όπως αυτός συγκροτήθηκε και αναπτύχθηκε κατά τις δεκαετίες όλης αυτής της χρονικής περιόδου που συνηθίζουμε να αποκαλούμε Μεταπολίτευση. Αναφερόμαστε στο βιβλίο του Νίκου Σούζα, *Σταμάτα να μιλάς για θάνατο μωρό μου. Πολιτική και κουλτούρα στο ανταγωνιστικό κίνημα στην Ελλάδα* (από τις εκδόσεις Ναυτίλος) και σε αυτό του Γιάννη Κολοβού, *Κοινωνικά απόβλητα; Η ιστορία της πανκ σκηνής στην Αθήνα 1979-2015* (από τις Απρόβλεπτες εκδόσεις)¹. Πρόκειται για δύο εκδόσεις που προκάλεσαν μια σχετική συζήτηση γύρω από την ιστορία του λεγόμενου «Χώρου» στην Ελλάδα, υπερβαίνοντας σε έναν βαθμό τον μικρόκοσμο του «περιθωρίου» μέσα στον οποίο περιορίζονται κατά κανόνα οι αναλύσεις και οι κριτικές στα πεπραγμένα του. Ως εργασίες ιστορικής επισκόπησης τόσο του ελευθεριακού κινήματος όσο και της πανκ σκηνής, αποτελούν αξιόλογες προσπάθειες, των οποίων, όμως, τα όρια θα επιχειρήσουμε να διακρίνουμε παρακάτω.

Όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα των εκδόσεων Ναυτίλος, «Ποτέ ένα κίνημα δεν έχει μιλήσει τόσο λίγο για τον εαυτό του». Σωστή παρατήρηση αφού μια από τις πιο χαρακτηριστικές κακιές συνήθειες του Χώρου είναι η μόνιμη περιχαράκωση πίσω από τη γενική σιωπή όσον αφορά στη δημόσια κριτική ή αυτοκριτική του. Εξ ου και η

---

¹ Αμφότερα αποτελούν προϊόν μιας πολυετούς εργασίας και έρευνας των συγγραφέων στο πλαίσιο των διδακτορικών διατριβών που εκπόνησαν.

σημασία της έκδοσης τέτοιων βιβλίων που απευθύνονται σε ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό και όχι απλά στους μυημένους του κινήματος. Φυσικά θα βιαστούν να απαντήσουν ορισμένοι ότι σήμερα διανύουμε μια περίοδο πρωτοφανούς άνθισης της παραγωγής ελευθεριακού λόγου, κάνοντας επίκληση της πληθώρας κειμένων, εντύπων, προκηρύξεων ή αφισών που κατακλύζουν το διαδίκτυο, τους τοίχους των Εξαρχείων ή των πανεπιστημίων, τα βιβλιοπωλεία και τα στέκια σε κάθε -πλέον- αστικό κέντρο της χώρας. Μάλιστα η προσφορά ξεπερνά κατά πολύ τη ζήτηση, σε μια χώρα όπου το διάβασμα ή οι θεωρητικές αναζητήσεις δεν ανήκουν στις κύριες ασχολίες του περισσότερου κόσμου. Ωστόσο, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά, καθώς αυτό που έχει σημασία είναι να εξετάσουμε εάν η εν λόγω ελευθεριακή παραγωγή ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας γόνιμης θεωρητικής επεξεργασίας νέων ιδεών και της συνεισφοράς στην κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων. Θεωρώντας ότι, δυστυχώς, απέχουμε αρκετά από τις συνθήκες μιας τέτοιας θετικής επίδρασης του ελευθεριακού χώρου, θα τολμούσαμε να απαντήσουμε σε αυτό το «επιχείρημα της ποσότητας», παραφράζοντας τα όσα σημειώνουν οι εκδόσεις Ναυτίλος ως εξής: *Ποτέ ένα κίνημα δεν έχει φτάσει να φλυαρεί τόσο πολύ, λέγοντας τόσο λίγα πράγματα για τον εαυτό του αλλά και για την κοινωνία γύρω του.* Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το πλεονέκτημα της ποσότητας πολλές φορές κρύβει ένα έλλειμμα ποιότητας, το οποίο είναι δυνατό να μπλοκάρει κάθε δυνατότητα διατύπωσης σοβαρής κοινωνικής κριτικής ή έκφρασης ενός ουσιώδους επαναστατικού λόγου, οδηγώντας τα πράγματα σε κινηματικό τέλμα.

Η σημασία της κριτικής στα κινήματα

Παίρνουμε αφορμή, λοιπόν, από αυτές τις δυο εκδοτικές προσπάθειες για να διατυπώσουμε ορισμένες σκέψεις πάνω στην ιστορία αλλά και το παρόν του ελευθεριακού χώρου. Φυσικά, τις πιο ουσιώδεις αφορμές μας τις προσφέρει ο ίδιος ο Χώρος με τις ιδεολογικές και πρακτικές επιλογές του. Οι τελευταίες είναι που χρήζουν κριτικής και

προσεκτικής ανάλυσης, η οποία έχει αξία όχι ως κάποιου είδους «επιστημονική» και ιστορική εργασία στο πλαίσιο μιας κινηματικής περιοδολόγησης, αλλά αφενός ως προσπάθεια ανάπτυξης ενός διαυγούς στοχασμού πάνω στο φαινόμενο «Χώρος» και αφετέρου ως διαδικασία εξαγωγής χρήσιμων πολιτικών συμπερασμάτων. Πρόκειται για μια εργασία κοπιαστική αλλά και χρήσιμη, ειδικά, μάλιστα, από τη στιγμή που ενδιαφερόμαστε πραγματικά για ό,τι θα αποκαλούσαμε δυνατότητα ανάδυσης ενός χειραφετητικού κινήματος στην εποχή μας, δίχως να στρουθοκαμηλίζουμε μέσα στα στενά όρια των κινηματικών μας στεγανών, επαναπαυόμενοι στις καθιερωμένες ιδεολογικές μας συνταγές. Μια τέτοιου τύπου συστηματική μελέτη έχει κι έναν ακόμα σκοπό: να ανανεώσει τον δημόσιο διάλογο περί κοινωνικών κινήματων, καθώς αυτός ξεπέφτει -ως συνήθως στην Ελλάδα- μεταξύ μιας άκριτης αποθεωτικής τους αποδοχής από τη μια και ενός φτηνού υβρεολογίου ακροδεξιάς κι αντιαναρχικής απόχρωσης (στο πλαίσιο μικροπολιτικών στοχεύσεων) ή μιας υστερικής, φιλελεύθερης ρητορικής έτσι όπως έχει συγκροτηθεί τα τελευταία χρόνια γύρω από το ιδεολόγημα του «υπεύθυνου Κέντρου» και των τρισκατάρατων «Άκρων», από την άλλη. Όσο, όμως, κι αν η ανάγκη αποδόμησης της συγκεκριμένης ιδεολογικής εμπάθειας είναι αυτονόητη, δε θα πρέπει να παρασυρόμαστε στην κακή συνήθεια της απόκρυψης των ευθυνών των πολιτικών χώρων ή της αναζήτησης άλλοθι για την αποτυχία τους να κινητοποιήσουν τον κόσμο.

Από τη μεριά μας, λοιπόν, δεν έχουμε σκοπό να κάνουμε κάποιου είδους επίθεση σε πολιτικούς χώρους, αλλά να προσανατολιστούμε σε μια διαυγή και ψύχραιμη καταγραφή ορισμένων παθογενειών, οι οποίες κατά τη γνώμη μας επιδρούν αρνητικά στις κινηματικές διεργασίες αλλά και τη δυνατότητα ώσμωσης αυτών με ευρύτερα κομμάτια της κοινωνίας. Όπως στο παρελθόν έχουμε ασκήσει κριτική σε άλλους πολιτικούς χώρους (φιλελεύθεροι, Αριστερά στις διάφορες εκφάνσεις της, Ακροδεξιά), έτσι και τώρα πιστεύουμε ότι κάποια πράγματα που σχετίζονται με τη δημόσια παρουσία του ελευθεριακού χώρου θα πρέπει να ειπωθούν ανοιχτά.

Άλλωστε, μόνο μια διαδικασία διαρκούς αναστοχασμού των κινήματων μπορεί να συμβάλει θετικά στη βελτίωση και την αναβάθμιση της όποιας θετικής πολιτικής τους επίδρασης στην υπόλοιπη κοινωνία. Υπό αυτήν ακριβώς τη λογική η κριτική στα πεπραγμένα του «α/α χώρου» καθίσταται κομβικό ζήτημα και ως εκ τούτου μας απασχολεί κατά κάποιον τρόπο συνεχώς από την αρχή της έκδοσης αυτού του περιοδικού και της δραστηριοποίησης της ομάδας μας, μιας και, παρά τις όποιες σημαντικές μας ιδεολογικές διαφορές, τοποθετούμαστε κι εμείς στην αμεσοδημοκρατική ελευθεριακή παράδοση. Αυτό δεν έχει να κάνει απλώς με το γεγονός ότι κάποιοι από εμάς προερχόμαστε πολιτικά από αυτόν τον χώρο, αλλά κυρίως με την πεποίθησή μας ότι η προσπάθεια υπέρβασης των αδιεξόδων των σύγχρονων κινήματων σχετίζεται άμεσα με ζητήματα που άπτονται των παθογενειών των πολιτικών συλλογικοτήτων που δραστηριοποιούνται σε αυτά.

Η θεωρητική αυτή αναζήτησή μας πηγάζει ακριβώς από την απλή διαπίστωση ότι ο αντιεξουσιαστικός χώρος στερείται κάθε κοινωνικής αποδοχής παρά το αδιέξοδο της παρατεταμένης κοινωνικής κρίσης και τη ρευστότητα που επικρατεί λόγω της πλήρους κατάρρευσης του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος. Εάν δηλαδή στα έξι χρόνια της κρίσης και μέσα στη γενικότερη απομυθοποίηση πολλών κοινωνικών αυταπατών, ο Χώρος δεν μπορεί να επηρεάσει την κοινωνία με την παρουσία του, πότε θα το κάνει; Η αντίφαση αυτή μεταξύ της ανάγκης ανάδυσης σοβαρών κινήματων και της έλλειψης κάποιας σημαντικής απήχησης των πολιτικών χώρων που οραματίζονται τη χειραφέτηση, την ελευθερία και την ισότητα (καθώς αυτά που λέμε ισχύουν εν μέρει και για την Αριστερά), αποτελεί ένα μάλλον πρωτόγνωρο φαινόμενο για τη νεότερη ιστορική περίοδο, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και γενικότερα των δυτικών κοινωνιών. Όσο και αν ισχύει ότι ο κόσμος δεν «τραβάει» ή ότι έχει παραιτηθεί των διεκδικήσεών του, η ευθύνη των πολιτικών χώρων στην παρούσα ιστορική φάση είναι κομβική και ιστορικών διαστάσεων σημασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, και όπως οι αναγνώστες αυτού του περιοδικού θα έχουν παρατηρήσει, η κριτική στον Χώρο μπολιάζει τις γενικότερες αναλύσεις της επικαιρότητας τις οποίες προσπαθούμε να κάνουμε στο *Πρόταγμα*, όπως για παράδειγμα η στάση του Χώρου κατά τις κινητοποιήσεις των πρώτων χρόνων των μνημονίων και κατά τη διάρκεια του Κινήματος των Πλατειών το καλοκαίρι του 2011, τα αντανακλαστικά του απέναντι στην άνοδο της Ακροδεξιάς ή την κρίση του προσφυγικού πιο πρόσφατα. Καθώς, μάλιστα, ετοιμάζουμε μια ειδική έκδοση που φιλοδοξεί να κάνει μια συνολικότερη κριτική αποτίμηση του εν Ελλάδι ελευθεριακού χώρου, το παρόν κείμενο μπορεί να ειπωθεί ως μια μικρή εισαγωγή στον προβληματισμό με τον οποίο επιχειρούμε να εμπλουτίσουμε τον όποιο δημόσιο διάλογο σήμερα. Δε θα δώσουμε τόσο βάρος στην κριτική του γνωστού, «μπάχαλου» και τυχοδιωκτικού ακτιβισμού, μιας και αυτή κατά καιρούς αναπτύσσεται ακόμα κι εντός του ίδιου του Χώρου. Θα σταθούμε, αντίθετα, σε ορισμένα στοιχεία που σχετίζονται με τη θεωρητική του συνεισφορά στη δημόσια συζήτηση και τις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις.

Το σύνδρομο του περιθωρίου

Η δημόσια «σιωπή» του Χώρου στην οποία αναφερθήκαμε δεν αποτελεί απλά σύμπτωμα της θεωρητικής του αδυναμίας για επεξεργασία νέων ιδεών, αδυναμία η οποία ούτως ή άλλως επισκιάζει εν πολλοίς τη δράση του. Εκφράζει επίσης μια γενικότερη στρατηγική αυτοπεριθωριοποίησης στην οποία επιδίδονται διαχρονικά -και ενίοτε από θέση αρχής, θα λέγαμε- οι σύντροφοι που δραστηριοποιούνται εντός του. Εδώ θα πρέπει να ανοίξουμε μια μικρή παρένθεση για να αποφύγουμε τις παρεξηγήσεις: Είθισται στις ενδοκινηματικές συζητήσεις να υπερτονίζεται η -όντως υπαρκτή- πολυσυλλεκτικότητα και πολυμορφικότητα του αναρχικού χώρου και να χρησιμοποιείται ως άλλοθι για την αποφυγή ευθυνών, καθώς μια συνολική κριτική συχνά δαιμονοποιείται ως ύποπτη και ύπουλη προσπάθεια μιας εύκολης «γενίκευσης» τάσεων και ιδεών. Αντιθέτως, εμείς είμαστε της άποψης ότι είναι δυνατό να αναγνωσθούν

μέσα στον Χώρο χαρακτηριστικά και τάσεις που συγκροτούν έναν, ως τον πούμε, ενιαίο κώδικα συμπεριφορών, στο φως του οποίου εξηγούνται πολλές από τις παθογένειές του. Χωρίς διάθεση κάποιων απλοϊκών γενικεύσεων, θα λέγαμε ότι η εν λόγω ομαδοποίηση συμπεριφορών αποτελεί θεμελιώδες και συγκροτητικό πλέον στοιχείο για την εντός του Χώρου προβληματική πολιτική δραστηριοποίηση, επισκιάζοντας μάλιστα - όταν δεν τα παρασύρει στο αδιέξοδό- και τα πιο υγιή και γόνιμα πολιτικά κομμάτια του.

Η περίφημη, λοιπόν, κοινωνική απομόνωση του αναρχικού χώρου δεν αποτελεί κάποιο δικό μας θεωρητικό κατασκεύασμα, αλλά υπαρκτό φαινόμενο, και μάλιστα χρόνιο. Η «χύμα» διάρθρωσή του, οι μικρές και εφήμερες οργανωτικές ομαδοποιήσεις του, η επιφυλακτικότητα απέναντι στη λογική μιας εξωστρεφούς τακτικής ως προς την κοινωνική απεύθυνση, η επιλογή της κοινωνικής και ιδεολογικής καθαρότητας με κάθε κόστος, ο αυτοεγκλεισμός στα στέκια και τις καταλήψεις, η αντιθεσμική υπερβολή που υπαγορεύει την αποφυγή του οτιδήποτε παραπέμπει σε κάποια «συστημική» ή ευρέως αναγνωρίσιμη δίοδο επικοινωνίας και δημόσιου διαλόγου, ακόμα και η χαρακτηριστική ιδιογλώσσα η οποία επιμελώς και με τόσο στόμφο χρησιμοποιείται, αποτελούν όλα τους χαρακτηριστικά τα οποία έχουμε συναντήσει όλοι και όλες όσοι/ες έχουμε δραστηριοποιηθεί στους ελευθεριακούς χώρους ή στις παρυφές τους. Χαρακτηριστικά που δυστυχώς μοιάζουν παγιωμένα και εμπεδωμένα στα άτομα που συμμετέχουν στο κίνημα, σε βαθμό που πλέον μεταδίδονται από γενιά σε γενιά. Θα μπορούσαμε να συμπυκνώσουμε τις αντιλήψεις αυτές ως συμπτώματα κι εκφάνσεις ενός συνδρόμου περιθωρίου, το οποίο, ως φάντασμα που πλανιέται πάνω από τον Χώρο, επηρεάζοντας καταλυτικά τον τρόπο με τον οποίο αυτός αλληλεπιδρά με την υπόλοιπη κοινωνία.

Η δημόσια παρέμβαση του Χώρου: μεταξύ κραυγών και σιωπής

Υπό αυτό το πρίσμα θα πρέπει να ιδωθεί η σχεδόν παντελής έλλειψη δημόσιας κριτικής ή παρεμβάσεων αυτοκριτικής από

συμμετέχοντες στον Χώρο. Κι εδώ δεν αναφερόμαστε στο μοίρασμα κειμένων στις πορείες, ούτε στις επιμέρους κριτικές επί ζητημάτων επικαιρότητας ή γύρω από «ενδοκινηματικές» διαφωνίες και προστριβές, τις οποίες κριτικές συναντάμε συχνά σε έντυπα περιοδικά ή διαδικτυακά κείμενα, αλλά για τη δυνατότητα άρθρωσης ενός γενικότερου δημόσιου λόγου, κατανοητού από το ευρύ κοινό, κι ενός διαυγούς αναστοχασμού γύρω από την ιστορία, το παρόν και την προοπτική του κομματιού αυτού του κινήματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι μια τέτοιου τύπου κριτική καθίσταται στην εποχή μας ολοένα και μεγαλύτερο ταμπού, αφού περιορίζεται σε διαμάχες εντός συνελεύσεων, στο *indymedia*, στις διάφορες «κλειστές» ηλεκτρονικές λίστες και στα κουτσομπολιά στα καφενεία των Εξαρχείων, χωρίς ποτέ να βγαίνει εκτός αυτών των πολύ συγκεκριμένων ορίων. Οι αναρχικοί βλέπουν με αδιαφορία αν όχι με καχυποψία και απαξίωση τη δημόσια έκθεσή τους, πέραν των στεγανών στα οποία έχουν συνηθίσει να κινούνται, φορώντας τη μάσκα του αντιδιανοουμενισμού, τον οποίο και υπερασπίζονται με θέρμη. Ενδεικτικό όλων αυτών που λέμε είναι η ελαφρώς ειρωνική αντιμετώπιση των εργασιών του Σούζα και του Κολοβού από μέρος των συντρόφων-αναγνωστών εξαιτίας της σχετικά εξωστρεφούς παρουσίας των συγγραφέων και της επαφής τους με πιο «θεσμικούς» διαύλους επικοινωνίας και πληροφόρησης².

Επομένως, η υπερπληθώρα κειμένων, προκηρύξεων, εντύπων κ.λπ. - η οποία καθίσταται σχεδόν εντυπωσιακή κατά την περίοδο που ακολουθεί τον Δεκέμβρη του '08- κινείται στη λογική μιας εσωτερικής κατανάλωσης και δεν αποσκοπεί στη διεκδίκηση κάποιας σημαντικής κοινωνικής απεύθυνσης. Ακόμα και οι πιο ρητά και αναλυτικά διατυπωμένες κριτικές

---

² Σε μία από τις βιβλιοπαρουσιάσεις του βιβλίου του Σούζα, για παράδειγμα, τέθηκε ανοιχτά (και με γλαφυρό τρόπο) από έναν συμμετέχοντα η παρατήρηση-απορία πώς είναι δυνατόν να κυκλοφορεί μια τέτοια εργασία μέσω της συμμετοχής σε έναν «καθεστωτικό» θεσμό σαν αυτό του πανεπιστημίου, στο πλαίσιο μιας διδακτορικής διατριβής. Ενώ σε ένα κείμενο με τίτλο «Σταμάτα να μιλάς για τις ζωές άλλων μωρό μου...», που κυκλοφόρησε από συντρόφους στη Θεσσαλονίκη, τα πράγματα τίθενται με ακόμα πιο μεγάλη σαφήνεια αλλά και το γνωστό υπερεπαναστατικό αγωνιστικό ύφος: «Φτύνουμε τη διήγησή τους, κομμένη και ραμμένη στην πορεία τους, όπως φτύσαμε όλες εκείνες τις “επιλογές” τους. Η ιστορία μας δεν υπάρχει στα διδακτορικά τους» στην ιστοσελίδα <https://skya.espiv.net/2015/12/25/stamata251215/>.

παρεμβάσεις γίνονται από άτομα ή μικρές ομάδες που αποφασίζουν να αμφισβητήσουν κάποια πράγματα ανοιχτά, κάνοντάς το όμως με «κλειστό» τρόπο, μέσω διαύλων του Χώρου, σα να ενδιαφέρονται περισσότερο να προκαλέσουν μια πολεμική μεταξύ συγκεκριμένων τάσεων παρά να μοιραστούν την κριτική τους με ένα ευρύτερα πολιτικοποιημένο κοινό, το οποίο δεν αποτελεί απαραίτητα μέρος ή κομμάτι του Χώρου. Αδιαφορώντας, δηλαδή, για τη δυνατότητα να γίνει όλος αυτός ο προβληματισμός αντικείμενο κοινωνικού διαλόγου³. Έτσι, αν το σκεφτεί λιγάκι κανείς, καθίσταται σχεδόν αδύνατον για τον μέσο άνθρωπο να έρθει σε επαφή με τις απόψεις του Χώρου δίχως να περάσει μπροστά από τις αφίσες των Εξαρχείων, τους τοίχους των πανεπιστημιακών σχολών, τα φεστιβάλ για «μυημένους» στο αμφιθέατρο Γκίνη, ή τα αυτοαναφορικά κατεβατά στο *indymedia*. Ακόμη όμως κι αν το καταφέρει, θα πρέπει μετά να περάσει τον σκόπελο της επίπονης προσπάθειας κατανόησης των αναρχικών γλωσσικών ιδιομορφιών ή της επιτηδευμένης αισθητικής του. Εδώ συμβαίνει το εξής καταπληκτικό: Ενώ σε επίπεδο κινηματικής παρέμβασης οι αντιεξουσιαστές είναι πρώτοι στις κραυγές, στα καυστικά και φλογερά συνθήματα ή στην ακατάπαυστη κριτική στους κυρίαρχους του κόσμου ετούτου, όταν είναι να αναλύσουν τα κοινωνικά φαινόμενα, να διατυπώσουν κάποιο στοχασμό ή να βγουν μπροστά και να μιλήσουν για το κίνημα διαδίδοντας τις ιδέες τους, τυλίγονται με το πέπλο της περήφανης σιωπής. Καμία αξιόλογη δημόσια παρέμβαση ή διάλογος δεν επιδιώκεται π.χ. σε εφημερίδες ή στον εκδοτικό χώρο. Ή, όταν συμβαίνει, γίνεται με όρους σέχτας και υποκουλτούρας: επικέντρωση στα Εξάρχεια, βέτο σε εκτός του α/α πλαισίου χώρους (π.χ. για βιβλιοπαρουσιάσεις), υπερβολική αποφυγή κάθε «επίσημου» διαύλου επικοινωνίας κ.λπ. Εν τέλει, στο όνομα του «αδιαμεσολάβητου κόσμου» φτάνουμε να κόβουμε την επαφή με τον έξω κόσμο!

---

³ Οι κριτικές αυτές ενίοτε λειτουργούν απλά ως πεδίο σύγκρουσης για ένα θεωρητικό ξεκαθάρισμα λογαριασμών ή για μια ηρωική έξοδο κάποιων από την καθημερινότητα του επαναστατικού μικρόκοσμου.

Ανάλυση τέλος, ζωή εξεγερσιακή!

α) Φτώχεια (θεωρητική) καταραμένη...

Όταν λοιπόν η τάξη μας συμπιέζεται ανάμεσα στις μυλόπετρες του φόβου και της εξαθλίωσης, η μόνη απάντηση είναι μπουρλότο και φωτιά.

εφημερίδα Απατρις, Μάρτιος 2016

Πέραν όλων αυτών, και με το ρίσκο να αδικήσουμε ορισμένες λιγοστές, πλην τίμιες και αξιόλογες περιπτώσεις εντός του Χώρου, θα πρέπει να δώσουμε τη δέουσα σημασία στην εκκωφαντική έλλειψη φρέσκων ιδεών και πολιτικών κειμένων που να λαμβάνουν υπ' όψιν τους την κοινωνική πραγματικότητα και να μην επιδίδονται απλά σε έναν ανέξοδο και άγονο ανταγωνισμό εξεγερσιακών τσιτάτων. Διότι εάν κάνουν κατά κανόνα κάτι οι αναρχικές ομάδες σήμερα σε θεωρητικό επίπεδο -κι εδώ αναφερόμαστε κυρίως στις προκηρύξεις, τις αφίσες, τις μπροσούρες και γενικότερα το υλικό που διανέμεται χέρι-χέρι-, αυτό είναι να επιδίδονται σε μια ακατάσχετη αοριστολογία, διανθισμένη με κλισέ καταγγελίες και εκφράσεις φετίχ: «γκρέμισμα του κόσμου», «ολοκληρωτικό κράτος», «μπουρλότο και φωτιά», «κοινωνία-φυλακή» κ.λπ. Αφήνουν, δηλαδή, στην άκρη την ανάγκη να κάνουν πολιτικο-κοινωνική κριτική και παρασύρονται στην προπαγάνδισή ενός πολιτικού συναισθηματισμού: τυφλό μίσος για οτιδήποτε μας περιβάλλει, αντίληψη της κοινωνίας ως φυλακής, συνθήματα περί φασιστικοποίησης της κοινωνίας και του Κράτους, αποθέωση της «άγριας νεολαίας», προτροπή για «καταστροφή του υπάρχοντος», ρητορική περί της «εξέγερσης που έρχεται».

Εδώ έχουμε να κάνουμε με τις συνέπειες της άκριτης υιοθέτησης από τον Χώρο της αντιαυταρχικής κριτικής που ανέπτυξαν τα κινήματα του '60 στη Δύση και το ρεύμα της Αντικουλτούρας. Σύμφωνα με το

αντιαυταρχικό φαντασιακό το βάρος στην πολιτική κριτική πρέπει να δοθεί στην κατακεραύνωση και αποδόμηση όλων των «καταπιεστικών θεσμών» της κοινωνίας, οι οποίοι αναπαράγουν την πατριαρχία, την αυστηρή εργασιακή ηθική, την σεξουαλική καταπίεση, και γενικώς κάθε τύπο κοινωνικής πειθαρχίας που καταπιέζει -ή υποτίθεται πως καταπιέζει- το άτομο. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι να αντιλαμβανόμαστε κάθε θεσμό ως καταπιεστικό και "εξουσιαστικό" και να θεωρούμε την "καταπίεση" και την "καταστολή" ως βάση κάθε κοινωνίας.

Και φαίνεται ότι για τον Χώρο ο χρόνος έχει παγώσει, καθώς, χωρίς καμιά διάθεση ανανέωσης της πολιτικής του σκέψης, αρέσκειται απλώς να μεταφέρει στο σήμερα αυτούσια τα ίδια με τα τότε θεωρητικά σχήματα. Σε ένα σχόλιο για τη σημερινή κατάσταση, από το εισαγωγικό σημείωμα της πολιτικής επιθεώρησης *Κοινωνικός Αναρχισμός*, διαβάζουμε τα εξής: «Η εφιαλτική επαναφορά σεξουαλικών ταμπού και απαγορεύσεων, οι ενσώματες νέες περιφράξεις μέσα στις οικογένειες, είναι η άλλη όψη της ληστρικής επιδρομής των αφεντάδων»⁴. Έτσι, όμως, θα μας πάρει κανείς στα σοβαρά; Μήπως ζούμε ακόμα στο '60 και το '70 όπου οι ροκ κραυγές και οι πανκ στίχοι έρχονται να γκρεμίσουν κάποιο στέρεο αστικό οικοδόμημα στη Δύση; Ή μήπως μας κυνηγούν ως φαντάσματα κάποια πατριαρχικά σύνδρομα που, ναι μεν στο παρελθόν νοηματοδοτούσαν τον κόσμο, αλλά στις μέρες μας έχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό ξεπεραστεί υπό το βάρος της κοινωνίας της κατανάλωσης; Έχουν, άραγε, καταλάβει οι σύντροφοι πού απευθύνονται; Και πού οδηγεί τελικά η άκρατη υιοθέτηση της λογικής του -τόσο δημοφιλούς και διαθέσιμου δια πάσαν χρήσιν- συνθήματος «μπουρλότο και φωτιά» μέσα στη σημερινή κοινωνία των αποπροσανατολισμένων και απογοητευμένων ατόμων και του περιβάλλοντος διάχυτου μηδενισμού που αυτά συγκροτούν και αναπαράγουν;

Αυτό το αντιαυταρχικό φαντασιακό αποτελεί τον νοηματικό πυρήνα γύρω από τον οποίο περιφέρονται -μάλλον άσκοπα- όλες οι

---

⁴ *Κοινωνικός Αναρχισμός*, τ. 3, Θεσσαλονίκη, Ελευθεριακές Εκδόσεις Κουρσάλ, 2014, σ. 5.

προσπάθειες επικοινωνίας του Χώρου με τον έξω κόσμο. Οι πολιτικές του καταβολές από την λεγόμενη Αντικουλτούρα κατά τη συγκρότησή του την πρώτη περίοδο της Μεταπολίτευσης συνεχίζουν να έχουν βαρύνουσα σημασία⁵. Θα λέγαμε, επομένως, ότι η εν λόγω πολιτιστική -κατά βάση- συγκρότησή του λειτουργεί τελικά ως κάποιου είδους προπατορικό αμάρτημα, το οποίο δε σταματά ποτέ να τροφοδοτεί ορισμένες εμμονές του: την αναγωγή της περίφημης «αστυνομοκρατίας» σε καθημερινή τακτική του εχθρικού κράτους και της (πάσης φύσεως) καταστολής σε μέθοδο κοινωνικού ελέγχου. Και οδηγούμαστε έτσι στην παρανοϊκή κατάσταση να μετατρέπουμε την «αντικατασταλτική» ρητορική σε ιδεολόγημα και βασική συνεισφορά μας στο πεδίο διακίνησης των ιδεών.

Έτσι, ενώ η Μεταπολίτευση χαρακτηρίστηκε από πρωτοφανείς (για τα μεταπολεμικά χρονικά) κοινωνικές ελευθερίες, καθώς και από ένα σχετικά χαλαρό, «ελληνικού στυλ», κρατικό μόρφωμα, ο αντιεξουσιαστικός λόγος δεν παύει να επενδύει με επιμονή στο ιδεολόγημα της μόνιμης και σκληρής καταστολής. Πρόκειται για ένα στοιχείο το οποίο υποτιμά και ο Σούζας στη μελέτη του, όταν εμμένει κυρίως στην «ιδεολογική», πολεοδομική και αστυνομική καταστολή του «Κινήματος» (όπως ο ίδιος τις ονομάζει), αποφεύγοντας να εξετάσει τα γεγονότα στη σωστή τους βάση και κυρίως μέσα από μια συγκριτική ανάλυση τόσο με τα προ της Μεταπολίτευσης καθεστώτα, όσο και με τα αντίστοιχα δυτικά κράτη⁶. Η λεγόμενη ιδεολογική καταστολή, δηλαδή η προσπάθεια ενσωμάτωσης των νεολαιίστικων κινημάτων από το ΠΑΣΟΚ (του Λαλιώτη και της περίφημης Γραμματείας Νέας Γενιάς), καθώς και η αντιμετώπιση του κινήματος ως

---

⁵ Προφανώς, στο πλαίσιο του παρόντος κειμένου, αναγκαζόμαστε να γίνουμε κάπως απλουστευτικοί. Η ουσία είναι πως στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης η κυρίαρχη κινηματική δράση ήταν αυτή εντός των εργοστασιακών και συνδικαλιστικών αγώνων, οι οποίοι όμως αποτελούσαν προνομιακό πεδίο παρέμβασης για τον χώρο της παραδοσιακής Αριστεράς και όχι για τον νεαρό τότε χώρο των αναρχικών, ο οποίος άλλωστε δεν είχε ποτέ στην Ελλάδα κάποιου είδους λαϊκή/εργατική παράδοση. Ακριβώς ως απάντηση σε αυτό το αρτηριοσκληρωτικό και ήδη ξεφτισμένο από τα τέλη του '70 αριστερό μοντέλο πολιτικής δράσης, οι αναρχικοί εμφανίζονται δυναμικά στο χώρο της νεολαίας και των φοιτητικών αγώνων, παραλαμβάνοντας τα ηνία της πιο προωθημένης και ριζοσπαστικής κριτικής στο «σύστημα».

⁶ Σούζας, *Σταμάτα να μιλάς για θάνατο μωρό μου. Πολιτική και κουλτούρα στο ανταγωνιστικό κίνημα στην Ελλάδα*, στο κεφάλαιο «Ο "ιδιότυπος πόλεμος" της δεκαετίας του '80», Εκδόσεις Απρόβλεπτες, 2015, σσ. 77-104.

ένα συνοθύλευμα φρικιών και βανδάλων και ο ιδιότυπος πόλεμος μέσω των επιχειρήσεων «Αρετή» στα Εξάρχεια, σκιαγραφούν τη μισή μόνο αλήθεια. Η άλλη μισή μας λέει ότι το πολιτικό κλίμα της Μεταπολίτευσης δημιούργησε αντικειμενικές συνθήκες αρκετά ευνοϊκές για την ανάπτυξη κινήματων και αγώνων: ελαστικοί συνδικαλιστικοί νόμοι, ανοχή σε καταλήψεις, ανεκτικότητα στην κριτική της νεολαίας, κοινωνική νομιμοποίηση του ευρύτερου αριστερού λόγου κ.λπ. Και επομένως, η όποια αποτυχία μιας σημαντικής κοινωνικής παρέμβασης τόσα χρόνια βαρύνει κυρίως τους πολιτικούς χώρους και όχι τόσο κάποιο παντοδύναμο Κράτος ή κάποια σιδηρά πειθαρχία της κυβερνητικής εξουσίας, όπως συνήθως ακούμε. Η πρόσφατη εμπειρία των όσων ακολούθησαν τον Δεκέμβρη του '08, της οικονομικής κρίσης, αλλά και της εκδικητικής αντεπίθεσης (επί Σαμαρά) εναντίον των καταλήψεων, νομίζουμε ότι καταδεικνύουν πόσο υπερβολική είναι η αντίληψη που θεωρεί την αναρχία ή την «νεολαία» ως μόνιμο και διαχρονικό «εσωτερικό εχθρό» του ελληνικού Κράτους. Πόσο μάλλον όταν η πιο αυταρχική περίοδος, αυτήν του Φαήλου και των λοιπών φανατικών υπερπατριωτών συμβούλων του Σαμαρά, αποτέλεσε μια παρένθεση ακροδεξιάς ρητορικής, καθώς επί ΣΥΡΙΖΑ έχουμε περάσει ξανά σε μια πιο χαλαρή στάση απέναντι στα κινήματα.

Δεν πρέπει εδώ να παρερμηνεύουμε τον χαρακτήρα βεντέτας που υπάρχει εδώ και χρόνια ανάμεσα στις δυνάμεις καταστολής και κομμάτι του δικαστικού μηχανισμού, από τη μια μεριά, και τους αναρχικούς, από την άλλη. Φαινόμενα όπως η χουλιγκανίστικη συμπεριφορά των ΜΑΤ στις διαδηλώσεις ή οι εκδικητικές ποινές σε υπόπτους ή ακόμη και ενόχους μόνο και μόνο επειδή είναι αναρχικοί έχουν να κάνουν με την ύπαρξη μαφιών και ακροδεξιών θυλάκων μέσα στο κράτος. Καμία σχέση όμως δεν έχει αυτό με την ύπαρξη κάποιου «αστυνομικού κράτους» που παρακολουθεί και ελέγχει μαζικά τους πολίτες -δηλαδή την κοινωνία στο σύνολό της κι όχι μόνο μια μικρή μειοψηφία όπως ο αναρχικός Χώρος. Η στρατηγική της αυστηρότητας και της επιτήρησης των πιο «ατίθασων» ή

παραβατικών χώρων αποτελεί λίγο-πολύ πραγματικότητα εντός κάθε οργανωμένου κράτους, ωστόσο, άλλο αυτό και άλλο να έχουμε εσωτερικεύσει ότι το «καθεστώς» στηρίζεται κατ' αρχήν σε αυτές τις μεθόδους αυταρχισμού, κάτι που παραπέμπει στην πολιτειακή κατηγορία ενός αστυνομικού κράτους ή μιας δικτατορίας⁷.

Έχοντας, επομένως, με τα χρόνια παγιωθεί, σε βαθμό αρτηριοσκληρωτικό πλέον, η αντιαυταρχική / αντικατασταλτική / αντιμπασιική οπτική λειτουργεί ως μαύρη τρύπα που ρουφά κάθε προσπάθεια ανανέωσης του θεωρητικού λόγου και επεξεργασίας των δεδομένων που μας προσφέρουν οι σύγχρονες εξελίξεις. Από τις εφημερίδες και τα έντυπα των ομάδων του Χώρου μέχρι τις αφίσες των καταλήψεων ή τις προκηρύξεις των στεκιών, ο κοινός τόπος παραμένει πάντα ο ίδιος: το παντοδύναμο Κράτος-δυνάστης, το καθεστώς εξαίρεσης και ο ολοκληρωτισμός που έρχεται...και ξανάρχεται αλλά ποτέ δε φτάνει... Τόση ζημιιά έχουν κάνει τελικά ο Φουκό κι ο Αγκάμπεν;

Σύμφωνα με μια τέτοιου είδους ανάλυση τα πάντα προσανατολίζονται σε έναν άξονα καλού-κακού. Η ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων εξαντλείται στην απεικόνιση των νέων μεθόδων άσκησης «ολοκληρωτικής κυριαρχίας» από πλευράς κρατικών ή διακρατικών θεσμών, ενώ η θεωρητική προσπάθεια να εξετάσουμε σε βάθος τη δομική μετεξέλιξη του ίδιου του «συστήματος», καθώς και του ανθρωπολογικού υποβάθρου που το στηρίζει, θεωρείται λεπτολογία ή πολυτέλεια⁸. Ποιος ή ποια αλήθεια δεν έχει πιάσει στα χέρια του/της

---

⁷ Το σύννηθες φαινόμενο στην Ελλάδα είναι να φορτώνουν οι δικαστικές αρχές πολλούς συλληφθέντες με αστήρικτες κατηγορίες και ενίοτε να εξαντλούν σε αυτούς την αυστηρότητά τους προς παραδειγματισμό ή για επικοινωνιακούς λόγους. Στο πλαίσιο αυτό, η πρόσφατη καταδικαστική απόφαση για τους ληστές του Βελβεντού, όπου για πολλά άτομα αποφασίστηκαν εξοντωτικές ποινές, χωρίς να στοιχειοθετούνται από τη διαδικασία, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση (Βλ. Ι. Σωτήρχου, Α. Ψαρρά, "Ατομικός... τρομοκράτης ο Ρωμανός", www.efsyn.gr, 1/7/2016). Άλλο αυτό όμως και άλλο να μιλάμε για «χούντα» ή «ολοκληρωτισμό», δεδομένου μάλιστα πως αυτά τα φαινόμενα δεν αφορούν την κοινωνία γενικώς αλλά μόνο μια μικρή ομάδα που συχνά υιοθετεί και παραβατικές συμπεριφορές.

⁸ Πρόκειται για μια -δυστυχώς δημοφιλέστατη- νιοστου βαθμού αφέλεια κατά την ανάγνωση της πραγματικότητας, από την οποία δεν ξεφεύγει ούτε ο πιο μελετηρός και πολυγραφοτάτος θεωρητικός του αναρχικού χώρου (με την ευρεία έννοια), ο Φ. Τερζάκης, ο οποίος σε άρθρο του αναφέρει σχετικά με το σήμερα ότι «...νιώθει κανείς την ανατριχίλα που του γεννούν μυθιστορήματα επιστημονικής φαντασίας τα οποία περιγράφουν ένα ολοκληρωτικό μέλλον (το *Εμείς* του Ζαμυάτιν, ο *Θαυμαστός*

προκήρυξη ή έντυπο του «Χώρου» χωρίς να σκεφτεί ότι ξέρει από πριν τι θα διαβάσει σχεδόν από το Α ως το Ω; Αυτή η ατέρμονη επανάληψη ορισμένων θεωρητικών εμμονών μόνο αποστροφή μπορεί να προκαλέσει σε έναν κόσμο που ψάχνει μια πολιτική πυξίδα μέσα στο σημερινό χάος και προσπαθεί να ανανεώσει την θεωρητική του κατάρτιση και σκέψη.

β) Το γραπτό ως «θέαμα»

Εν τέλει, μια τέτοιου είδους «θεωρία» δε χρησιμεύει ως διαδικασία αναστοχασμού που μπορεί να φιλτράρει τα γεγονότα και να διαυγάσει τα κοινωνικά φαινόμενα με στόχο να γονιμοποιήσει την πολιτική πράξη. Αντιθέτως είναι οι τυχοδιωκτικές πρακτικές του ακτιβισμού «εξαρχειώτικου στυλ» που μεταφέρονται στον γραπτό λόγο και πασάρονται ως ευκολοχώνευτα επιχειρήματα, διαθέσιμα για εξεγερσιακή κατανάλωση. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα κείμενα-αφιερώματα σε κοινωνικούς αγώνες, κινήματα ή εξεγέρσεις που εμφανίζονται ανά τον κόσμο αναλώνονται σε μια απλά περιγραφική καταγραφή τους -πολλές φορές με συναισθηματικό ύφος-, ενώ σπανίζει οποιαδήποτε σε βάθος ανάλυση και με την απαιτούμενη στοιχειώδη, διακριτική απόσταση της «θεωρίας» από τα «γεγονότα». Λιγοστές είναι οι πρωτοβουλίες μιας σοβαρής ανάλυσης και θεωρητικής επεξεργασίας ιδεών, εφαρμοσμένων στα πιο σημαντικά γεγονότα των τελευταίων ετών (Δεκέμβρης, κίνημα Πλατειών, μεγάλες απεργίες): Προσπάθειες όπως π.χ. η μπροσούρα «Remember December, Fight Now. Εμπειρίες και κριτική αποτίμηση μέσα από τις κοινότητες αγώνα του Δεκέμβρη» της συλλογικότητας Σ.ΚΥ.Α (2010) και η έκδοση «Ιούνης 2011 - Η εκτροπή των εκδοχών» (εκδόσεις Κινούμενοι Τόποι), παρά τα προβλήματά τους, θα πρέπει να θεωρηθούν ως εξαιρέσεις και όχι ως κάποιος κανόνας θεωρητικής παρέμβασης.

νέος κόσμος του Χάξλεϋ, το 1984 του Όργουελ), πολλαπλασιασμένη στο έπακρον από την επίγνωση ότι πρόκειται όχι πλέον για μυθιστόρημα, αλλά για την πραγματικότητα που μας περιβάλλει...» (Φ. Τερζάκης, «Μακριά και ακατάληκτη συνομιλία με τον Γιάννη Καλιόρη», περιοδικό Σημειώσεις, τ. 79, Νοέμβριος 2014, σ. 14).

Αντιθέτως, αυτό που τείνει πλέον να λάβει διαστάσεις ξέφρενου πληθωρισμού είναι η παραγωγή αισθητικά καλοστημένων και στυλιζαρισμένων εντύπων, εν είδει αφιερώματος σε κάποιο σημαντικό κινηματικό γεγονός, στερούμενων ωστόσο αντίστοιχης κριτικής ματιάς κι εξαγωγής συμπερασμάτων. Αναφερόμαστε εδώ στην επικράτηση μιας λογικής «επαναστατικού λευκώματος» που έχει αντικαταστήσει το ίδιο το κείμενο και την ανάλυση. Η εκδοτική αυτή μόδα έχει εδραιωθεί κυρίως από το 2000 και μετά, όταν μπήκαμε για τα καλά στη φαντασιακή σφαίρα του *black block* και εισάγαγαμε την τεχνική των ζωνών σύγκρουσης με τις δυνάμεις καταστολής. Στην ουσία, αυτού του είδους ο γραπτός λόγος καταλήγει να λειτουργεί μόνο ως όχημα για να βιωθεί ξανά το γεγονός από τον αναγνώστη (και από τον συντάκτη!), ως μια περιγραφική και εικονική αποτύπωση των εμπειριών του. Το κείμενο γίνεται αίσθηση και ο αναγνώστης θεατής.

Εδώ έχουμε να κάνουμε με μια εντυπωσιακή στροφή προς έναν αντιθεωρητισμό, που περιστέλλει την πολιτική στον ακτιβισμό ή το πολύ πολύ σε μια «διακήρυξη αρχών». Είναι χαρακτηριστικό ότι έχουμε φτάσει στο σημείο ο πολιτικός διάλογος ανάμεσα σε ομάδες, τάσεις ή συνιστώσεις του ελευθεριακού φάσματος επί ιδεολογικών βάσεων ή επί διαφορών στη στρατηγική του κινήματος και στις θέσεις που παίρνουμε απέναντι στα γεγονότα, να καθίσταται πρακτικά αδύνατος⁹. Στο πλαίσιο αυτής της απόλαυσης της δράσης το μόνο πράγμα που μετράει είναι η συγκρότηση ή η επανεπιβεβαίωση μιας κοινής ταυτότητας και μιας υποκουλτούρας. Εκ των πραγμάτων, επομένως, αναγκάζομαστε κι εμείς να ασκήσουμε κριτική στον Χώρο ως ένα ενιαίο πολιτικο-πολιτιστικό μόρφωμα.

Η παρουσία στον εκδοτικό χώρο

Μπορεί να φαίνεται σε κάποιους ότι στο σημείο αυτό υπερβάλλουμε ή ότι παρασυρόμαστε σε γενικούς αφορισμούς, ωστόσο νομίζουμε πως

---

⁹ Πού να κάτσει κανείς, δηλαδή, να διαφωνήσει ή να αντιπαρατεθεί για την άμεση δημοκρατία, την αυτοδιαχείριση, τα συμβούλια ή την αποανάπτυξη, όταν η «σύγκρουση με το Κράτος» αποτελεί το μόνο επίδικο.

αποτυπώνουμε μια υπαρκτή κατάσταση στον χώρο των κινημάτων. Σε επίπεδο ανάλυσης υπάρχουν φυσικά ορισμένες εξαιρέσεις, στις οποίες θα μπορούσαμε να εντάξουμε τη θεωρητική δουλειά ορισμένων ομάδων της λεγόμενης Αυτονομίας (π.χ. του περιοδικού *Sarajevo* ή των εκδόσεων *antifa scripta*), όπως και τις περιπτώσεις -με λιγότερο τακτικό τρόπο- της συλλογικότητας Σ.ΚΥ.Α. και του περιοδικού *Ευτοπία*. Ας σημειωθεί εδώ ότι είναι η μαρξιστικών επιρροών ιδεολογική συγκρότηση για τις πρώτες δύο περιπτώσεις που συμβάλλει καταλυτικά στην προσπάθεια για άρθρωση ενός συγκροτημένου θεωρητικού λόγου. Ασχέτως εάν συμφωνεί ή διαφωνεί κανείς με τα ιδεολογικά σχήματα και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν οι εν λόγω χώροι, είναι εμφανής η στοιχειώδης πολιτική σοβαρότητά τους να αναμετρώνται με την επικαιρότητα και τις δυσκολίες της ανάλυσής της, συγκρινόμενη με την παροιμιώδη ελαφρότητα με την οποία αντιμετωπίζει τη συστηματική και κοπιαστική συγγραφική δουλειά ο κατ' εξοχήν αναρχικός χώρος.

Οι παραπάνω περιπτώσεις, ωστόσο, δεν ακυρώνουν τον γενικό κανόνα της επικρατούσας θεωρητικής ένδειας και της εξάντλησης του πολιτικού διαλόγου στο αναμάσημα παρωχημένων ιδεολογικών σχημάτων. Αρκεί να δει κανείς την εκδοτική παραγωγή των εναλλακτικών και πολιτικοποιημένων μικρών εκδοτικών οίκων για να συλλάβει την έκταση του προβλήματος. Στους καιρούς της κρίσης, αντί να αρπάξουν την ευκαιρία για να διαγνώσουν με φρέσκια ματιά τις μεταλλάξεις του καπιταλισμού και του ανθρωπολογικού τύπου στις δυτικές κοινωνίες των τελευταίων δεκαετιών, προτιμούν την εύκολη λύση της επαναστατικής παρελθοντολογίας: αφιερώματα στα αντιφασιστικά κατορθώματα του μεσοπολέμου, βιβλία για ιστορικά γεγονότα-ορόσημα της αναρχικής ιστορίας (Κροστάνδη, Κομμούνα του Παρισιού, διαμάχες μέσα στην πρώτη Διεθνή, Ισπανία του '36), αναμάσημα κλασικών θεωρητικών κ.λπ. Είναι δυνατόν να συνεισφέρουν μόνο με αυτόν τον τρόπο θεωρητικά στα καυτά ζητήματα του παρόντος; Ή μήπως περιμένουν οι αναρχικοί με την

πομπώδη και ατέρμονη φρασεολογία της επανάστασης να συγκινήσουν και να εμπνεύσουν τις μάζες σήμερα;

Ακόμα και πολύ αξιόλογες και συμπαθείς κατά τ' άλλα εκδοτικές προσπάθειες (π.χ. *Ελευθεριακή Κουλτούρα*, *Στάσει Εκπίπτοντες*), παρά την εργατικότητά τους, παρουσιάζουν μια πολύ ενδεικτική αδυναμία να εμπλουτίσουν το ρεπερτόριό τους με τίτλους που ασχολούνται με την επικαιρότητα των κινημάτων και των πολιτικών χώρων στην σημερινή Ελλάδα ή κάνουν ανάλυση της κοινωνίας από αναρχική σκοπιά. Γι' αυτό και συνήθως το εκδοτικό τους πρόγραμμα γεμίζει με μεταφράσεις είτε των διάφορων «κλασικών» (π.χ. Μπακούνιν, Μαλατέστα, Μπένγιαμιν, Άρεντ, Φουκώ, Καστοριάδης) είτε κειμένων γενικής φιλοσοφικο-πολιτικής αναζήτησης, ενώ ακόμη και στην περίπτωση που έχουμε κάποιο κείμενο επικαιρότητας συνήθως θα κινείται σε ένα εξίσου γενικόλογο και «φιλοσοφικό» επίπεδο (π.χ. Graeber)¹⁰. Αντιθέτως, σε μια πιο γειωμένη στην επικαιρότητα παρουσία αποσκοπούν συνήθως είτε πιο «ακαδημαϊκοί» συγγραφείς, όπως π.χ. ο Α. Σχισμένος με κείμενα στις εκδόσεις *Εξάρχεια* και την *Βαβυλωνία* είτε ακτιβιστές με αριστερές καταβολές, όπως ο Γ. Λιερός, ο Γ. Μπίλλας και ο Γ. Κολέμπας στις *Εκδόσεις των Συναδέλφων*¹¹.

Αυτή η έλλειψη κοινωνικής ανάλυσης και κυρίως θεωρητικής παρέμβασης σε ζητήματα επικαιρότητας καθίσταται ακόμα πιο τρανταχτή εάν συγκριθεί με την αντίστοιχη πολυλογία της Αριστεράς, μιας και η τελευταία, λόγω των σαφώς πιο λαϊκών καταβολών της, είναι πολύ πιο διαχυτική και εξωστρεφής στη δημόσια ανταλλαγή ιδεών, ακόμα κι αν αυτό γίνεται στο πλαίσιο των διασπάσεων και των ανταγωνισμών για την πρωτοκαθεδρία και την ηγεμονία ή ακόμα και την αναρρίχηση στην

---

¹⁰ Με βασική ευθύνη βέβαια των ίδιων των συμμετεχόντων στους πολιτικούς χώρους, οι οποίοι απαξιώνουν ή θεωρούν ως πολυτέλεια το μεθοδικό γράψιμο και την προσπάθεια μια διαγωγής ανάλυσης της πραγματικότητας και των πολιτικών διακυβευμάτων σήμερα.

¹¹ Βλ. τους εξής τίτλους αντίστοιχα: *Σκέψεις για την άμεση δημοκρατία* (2011), *Ο ανθρωπολογικός τύπος της αποανάπτυξης-τοπικοποίησης* (2013), *Ο σύγχρονος κοινοτισμός* (2015).

εξουσία¹². Μπορούμε να καταλογίσουμε άπειρα κουσούρια στην Αριστερά, από την ιδεολογική ακαμψία και τον καιροσκοπισμό της μέχρι την πολιτικάντικη ρητορεία της και την έλλειψη ανανεωμένων χειραφετητικών προταγμάτων, ωστόσο θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι διατηρεί ακόμα -λόγω του πολιτικού παρελθόντος της- ένα κατάλοιπο «κοινωνικότητας» και στοιχειώδους πολιτικού διαλόγου μεταξύ των διαφορετικών τάσεών της. Μπορεί μεν στις σημερινές αριστερές συμπληγάδες της παλαιοκομμουνιστικής αγκύλωσης από τη μια και του μεταμοντέρνου διανοουμενίστικου κομφουζιονισμού από την άλλη, αυτός ο διάλογος να στερείται ανανεωμένων θεωρητικών σχημάτων ή κάποιας κοινωνιολογικής εμβάθυνσης, ωστόσο η μέχρις ενός βαθμού διατήρηση των ιδεολογικών και στρατηγικών αντιπαραθέσεων και αναλύσεων αποτελεί μια κατά κάποιον τρόπο αναγκαία (όχι ασφαλώς ικανή!) συνθήκη για ό,τι θα ονομάζαμε πολιτική σκέψη και κριτικό στοχασμό¹³.

Το διακύβευμα σήμερα: εντός ή εκτός της κοινωνίας;

Ο λανθάνων κοινωνικός απομονωτισμός που περιγράφουμε έχει πάρει εσχάτως, τα τελευταία δηλαδή χρόνια, μια πιο σαφή μορφή, εκφραζόμενος μέσω μιας ολοένα και πιο ρητής αποστασιοποίησης του Χώρου από την υπόλοιπη κοινωνία. Αντί όμως η εν λόγω αποστασιοποίηση να αποτελεί προσπάθεια ή προϋπόθεση για μια γόνιμη πολιτική κριτική, λαμβάνει διαστάσεις μηδενιστικές, προς την κατεύθυνση μιας πλήρους ψυχικής ρήξης με την κοινωνία και με οτιδήποτε πηγάζει από αυτήν· μιας ρήξης ταυτοτικής που κυριαρχεί και επισκιάζει εντελώς την όποια ιδεολογική αντιπαραθεση. Στο πλαίσιο αυτό, το μόνο που μας νοιάζει πραγματικά είναι να ανακαλύπτουμε διαρκώς μέσα στα κοινωνικά φαινόμενα τις νέες εκφάνσεις μικροαστισμού ή κοινωνικού εκφρασισμού, να προσπαθούμε συνεχώς να επιβεβαιώσουμε μέσω των γεγονότων τις

---

¹² Ας σκεφτούμε για παράδειγμα τη μεγάλη γκάμα βιβλίων και κειμένων - παρεμβάσεων σχετικά με το ζήτημα του προσανατολισμού της χώρας, της διαπραγμάτευσης του ΣΥΡΙΖΑ, της αριστερής στρατηγικής, των αντικαπιταλιστικών επιλογών διεθνώς κ.λπ. που απευθύνεται στο ευρύ κοινό.

¹³ Κι εδώ, βέβαια, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά, καθώς στη δίνη της παρελθοντολογίας έχει περιπέσει και μεγάλο μέρος του αριστερού χώρου, ελλείπει κάποιων φρέσκων απόψεων.

θεωρίες περί «εθνικού κορμού», και γενικώς να χλευάσουμε την υπόλοιπη κοινωνία που δεν εξεγείρεται¹⁴.

Η εκ των υστέρων ανάλυση των πιο πρόσφατων σημαντικών γεγονότων είναι χαρακτηριστική της αναλυτικής αμετροπέπειας αλλά και ανεπάρκειας των συντρόφων. Από τον Δεκέμβρη του '08, το Κίνημα των Πλατειών του '11, και τη συμμετοχή του κόσμου στις απεργίες και τις μαζικές συγκεντρώσεις έξω από τη Βουλή, κρατάμε μόνο (ως ιερό δισκοπότηρο) τις μαχητικές ή θεαματικές συγκρούσεις και την όποια μειοψηφική «ταξική συνείδηση», όπου αυτή εκδηλώθηκε, και πετάμε στον καιάδα της Επανάστασης κάθε «ασαφή» κοινωνική διαμαρτυρία ή κάθε πρόσμειξη απολιτική λαϊκότητας και μικροαστισμού. Η -αποδεδειγμένη- αδυναμία της κοινωνίας να ορθώσει ανάστημα, να συγκροτήσει σοβαρές κοινωνικές αντιστάσεις ή ακόμα και να αυτοοργανωθεί, αντί να γίνεται αντικείμενο διερεύνησης κι εξονυχιστικής ανάλυσης, στοχοποιείται ως απόδειξη του μικροαστικού DNA του ελληνικού λαού ή ενός υφέρποντος εκφασισμού του. Ο κόσμος που δεν υιοθετεί ρητά τα προτάγματα του μαχητικού μαρξισμού, του αντιιεραρχικού αναρχισμού, της αυτοδιαχείρισης ή της άμεσης δημοκρατίας, βαφτίζεται με παροιμιώδη τρόπο ως επικίνδυνος όχλος ή «αγανακτισμένο πλήθος». Τελικά, με αυτήν τη λογική του να ξεκινάμε από εκεί που θέλουμε να φτάσουμε θα προχωρήσουμε έστω και ελάχιστα πολιτικά;

Στην επικράτηση αυτής της εμμονικής εκδοχής πολιτικής ανάλυσης βρίσκεται, κατά τη γνώμη μας, η ρίζα όλων των εκφάνσεων σεχταρισμού και έλλειψης κοινωνικής αποδοχής του αναρχικού χώρου και των ιδεών του. Από τη στιγμή που ο τελευταίος εξ αρχής ξεγράφει από τους σκοπούς του την αλληλεπίδραση με τον απλό κόσμο γύρω του, μοιραία κλείνεται στο εξαρχειώτικο κελυφός του. Και το μόνο για το οποίο δείχνει να

---

¹⁴ Την πιο πρόσφατη θεωρητική εφεύρεση αυτού του επαναστατικού ελιτισμού αποτελεί το ιδεολόγημα του «ανθελληνισμού», σύμφωνα με τις αναλύσεις των διάφορων ακραίων αντιφασιστικών ομάδων, όπως αυτές αποκρυσταλλώθηκαν στη μετά το 2008 περίοδο. Εδώ η αντιμικροαστική εμμονή φτάνει σε επίπεδα παροξυσμού και μετατρέπεται σε ιδεολογικό πυρήνα της σκέψης μας: οτιδήποτε παραπέμπει σε κάτι «ελληνικό» είναι άξιο κοροϊδίας, εχθρότητας και μίσους, αν όχι προθάλαμος του φασισμού. Η αντίσταση στο «ελληνικό» αποτελεί την ύψιστη διακήρυξη αρχών και πίστης.

ενδιαφέρεται είναι μια αγωνιώδης προσπάθεια για αυτοεπιβεβαίωση και αναγνώριση της ξεχωριστής του παρουσίας ως συλλογική ταυτότητα. Η κοινωνική δράση καθίσταται δευτερεύον διακύβευμα καθώς το πρωτεύον είναι η καθημερινή διακήρυξη επαναστατικών αρχών, η επίδειξη μιας «επαναστατικής καθαρότητας» και ο αγωνιώδης διαχωρισμός της μικροαστικής ήρας από το καθαρόαιμο εξεγερσιακό στάρι. Η επιτηδευμένη πόζα της αντίθεσης κοινωνίας-Χώρου αναπαρίσταται αδιάκοπα σε αφίσες, εξώφυλλα εντύπων, προκηρύξεις και λοιπές αναλύσεις, μεταστρέφοντας την όποια δημόσια παρουσία σε μια επαναλαμβανόμενη εκδήλωση αυταρέσκειας και αυτοαναφορικότητας. Πρόκειται για το ίδιο φαινόμενο που εκφράζεται στο δρόμο με τα τυχοδιωκτικά και άσκοπα (τις περισσότερες φορές) μπάχαλα κατά τη διάρκεια πορειών.

Το θέμα είναι ότι η μπάλα παίρνει τους πάντες, ακόμα κι έναν κόσμο που δραστηριοποιείται σοβαρά, χωρίς διάθεση σεχταρισμού ή επαναστατικού εγωισμού, εντός του αναρχικού χώρου αλλά και σε διάφορα κοινωνικά εγχειρήματα, όπως σε κινήματα γειτονιάς ή συνδικαλιστικούς αγώνες. Και αυτό διότι οι συγκεκριμένες παθογένειες των πολιτικών χώρων δεν αποτελούν απλά πρόσκαιρα συμπτώματα κάποιας κινηματικής υποχώρησης ή μια επιλογή στρατηγικής περιχαράκωσης που έρχεται κόντρα με μια πιο φιλική στην κοινωνία τάση, αλλά ένα μόνιμο και βαθειά ριζωμένο πολιτιστικό-ανθρωπολογικό σύμπλεγμα που νοηματοδοτεί και καθορίζει την συντριπτική πλειοψηφία των δράσεων των αναρχικών συλλογικοτήτων ή ατόμων¹⁵. Γι' αυτό και φοβούμαστε πως το δίλημμα «εντός ή εκτός της κοινωνίας» φαίνεται να έχει ήδη απαντηθεί. Είναι τόσο βαθύ και θεμελιώδες το χάσμα που περιγράφουμε που μάλλον είναι αδύνατο να γεφυρωθεί υπό τις παρούσες

---

¹⁵ Η κινηματική φιλολογία αρέσκεται να απλοποιεί το πρόβλημα, οριοθετώντας το ως μια διαμάχη δύο βασικών αντίρροπων τάσεων: του μηδενιστικού αναρχισμού (και των *lifestyle* παραφυάδων του) και του λεγόμενου κοινωνικού αναρχισμού. Χωρίς να αρνούμαστε την ύπαρξη διαφορετικών οπτικών, ή έστω τη διαβάθμιση των αντικοινωνικών τάσεων, θα λέγαμε ότι το αδιέξοδο για το οποίο κάνουμε λόγο συμπλέκεται με την ίδια τη δομή και τη διάρθρωση του εν Ελλάδι αναρχικού χώρου. Δεν αποτελεί επιφανόμενο, αλλά τον πυρήνα της ελευθεριακής παρουσίας. Κάτι που ο Σούζας δεν το σχολιάζει στο βιβλίο του ή δε δείχνει καν να το αντιλαμβάνεται, εμμένοντας σε μια συνθετικού τύπου σχέση μεταξύ «εξεγερσιακού» και ενός πιο «επιθυμητικού» φαντασιακού, όπως ο ίδιος γράφει.

συνθήκες και στο υπάρχον πλαίσιο ανάπτυξης και δραστηριοποίησης των κοινωνικών κινημάτων.

Περί του κοινωνικού ακροατηρίου

Αυτό το αδιέξοδο και αυτές τις αφορμές βρίσκουν και εκμεταλλεύονται (με πανηγυρικό τρόπο) οι πολιτικοί χώροι της Δεξιάς. Είτε στην πιο λαϊκού τύπου, παλαιοκομματική εκδοχή τους είτε στην αντίστοιχη του αλαλάζοντος εγχώριου φιλελευθερισμού, οι κύκλοι αυτοί δε χάνουν ευκαιρία να αντεπιτεθούν ιδεολογικά, επιδιώκοντας προφανώς να πάρουν τη ρεβάνς από το κλίμα κοινωνικής «απονομιμοποίησης» στο οποίο είχαν περιέλθει για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη μακρά περίοδο της λεγόμενης Μεταπολίτευσης, της οποίας μάλιστα το τέλος με στόμφο εξαγγέλουν και πανηγυρίζουν¹⁶. Κι όσο τα πολιτικοποιημένα άτομα που συμμετέχουν ενεργά στα κινήματα απαξιώνουν την ανάλυση της πραγματικότητας γύρω τους και αναλώνονται σε ατέρμονες ομφαλοσκοπήσεις για τα του οίκου τους, τόσο ένας κόσμος θα στρέφεται προς την κατεύθυνση φιλελεύθερων ιδεολογημάτων ή ακόμα και μιας πιο δεξιάς αφήγησης περί «ευνομίας» ή «σοβαρού κράτους», τώρα που με την κρίση δεν έχει από που να πιαστεί. Η εύκολη εκκένωση ιστορικών καταλήψεων από την κυβέρνηση Σαμαρά και η απουσία κάθε κοινωνικής υποστήριξης στον Χώρο είναι ενδεικτική του κλίματος που με τα χρόνια έχει δημιουργηθεί. Και μπορεί η επιτηδευμένη ρητορική περί «κωλόπαιδων των βορείων προαστείων» ή «βολεμένων επαναστατών» να πλασάρεται χυδαία προς τέρψιν ενός συγκεκριμένου κοινού, ωστόσο αποτελεί μεγάλο λάθος να υποτιμάμε κάποιον λαϊκό κόσμο που αποστρέφεται και γυρίζει την πλάτη του στην παρακμάζουσα πραγματικότητα των Εξαρχείων.

Δε βλέπουμε, άραγε, γύρω μας την πραγματικότητα, όπου σε σχέση με τη θεωρητική φλυαρία και τον τυχοδιωκτικό ακτιβισμό αριστερών και

---

¹⁶ Για μια αναλυτική καταγραφή της σύγκλισης των δύο αυτών χώρων, βλ. *Πολιτική Ομάδα για την Αυτονομία*, «Το τέλος της Μεταπολίτευσης: Μια χαρτογράφηση του πεδίου σύγκλισης μεταξύ ακροδεξιάς και φιλελευθερισμού», *Πρόταγμα*, τ. 5, Δεκέμβριος 2012, σσ. 29-92.

αναρχικών, πολύ κόσμος συνεχίζει να προτιμά την ανάθεση στα κόμματα, έστω και εντός του υπό αποσύνθεση πολιτικού συστήματος; Ή μήπως αδιαφορούμε για το γεγονός ότι ένα κομμάτι της «ανήσυχης» νεολαίας το έχει κερδίσει, όχι ο ακτιβισμός των Εξαρχείων, αλλά η Χρυσή Αυγή; Δεν είναι ορατή η στροφή ενός κόσμου προς μια κατεύθυνση συνολικής αποδόμησης ή δαιμονοποίησης της μεταπολιτευτικής περιόδου, μέσω - όμως- μιας καθαρά «αντιδραστικής», δεξιάς κριτικής και όχι εντός κάποιου κινήματος κριτικής από (αμεσο)δημοκρατική σκοπιά¹⁷; Δεν κατανοούμε, τέλος -για να πιάσουμε ένα άλλο φλέγον ζήτημα-, ότι πέραν της πολύ σωστής και αξιόλογης προσπάθειας αλληλεγγύης και βοήθειας στο ζήτημα των προσφύγων, οι εύκολες διεθνιστικές διακηρύξεις σχετικά με το μεταναστευτικό («φωτιά στα σύνορα», «χαρτιά σε όλους» κ.λπ.) δεν καταφέρνουν κάτι άλλο παρά να αποφύγουν να δουν όλες τις διαστάσεις του ζητήματος, ταυτίζοντας έτσι στα μάτια ενός κόσμου τους ριζοσπαστικούς χώρους με την «αερολογία» και την ανευθυνότητα;

Φυσικά όλα αυτά ουδόλως απασχολούν τους αναρχικούς ή τον ακροαριστερό χώρο, που θεωρούν ότι τέτοιου είδους πολιτικές μετατοπίσεις αφορούν στις παραπλανημένες και βολεμένες (ή απλώς ηλίθιες) μάζες και σε καμία περίπτωση στο εν δυνάμει ακροατήριό τους. Για τους συγκεκριμένους χώρους το πολιτικό διακύβευμα είναι απλώς να μιλάμε με επαναστατική συνέπεια στους ομοϊδεάτες μας και να μην πέφτουμε στην παγίδα του ρεφορμισμού, του μικροαστισμού, ή εσχάτως του εναλλακτικού κυβερνητισμού (τώρα με τον ΣΥΡΙΖΑ). Δε θα διαφωνούσαμε (εντελώς), εάν αυτό δε γινόταν στο πλαίσιο του κινηματικού αυτισμού και του εκτρεφόμενου μίσους για την κοινωνία που περιγράψαμε παραπάνω. Αντιθέτως, για εμάς, η εν δυνάμει επαφή με ολόκληρο το κοινωνικό ακροατήριο (εξαιρουμένων ουρακοτάγκων και

---

¹⁷ Δεδομένα σαν την επελαύνουσα έκφραση αντιαριστερής ρητορικής από μεριάς ΜΜΕ και συνεργαζόμενων διανοούμενων, την απήχηση των βιβλίων των στρατευμένων αποδομητών της «Μεταπολίτευσης», Καλύβα-Μαραντζίδη, την ανάδειξη της λεγόμενης «αγιούς επιχειρηματικότητας» ως νέο εθνικό σπορ που μπορεί να μας βγάλει από τη «μιζέρια» μας, το ιδεολογικό σπρώξιμο του επερχόμενου μητσοτακισμού-τζημερισμού, είναι ενδεικτικά του κοινωνικού κλίματος που πάει να στηθεί και που σε καμία περίπτωση δεν αφορά απλώς την εκλογική εναλλαγή στην εξουσία.

λοιπών ρητά δηλωμένων ακροδεξιών, όπως και της περήφανης επιχειρηματικής τάξης) είναι όχι απλά μη επιζήμια, αλλά και επιθυμητή, εάν έχουμε ως στόχο την ανάπτυξη ενός συνολικού χειραφετητικού κινήματος. Προφανώς, και προς αποφυγή παρεξηγήσεων, δεν αναφερόμαστε εδώ στο πεδίο των επίσημων κομματικών χώρων -άλλωστε ούτε η Αριστερά, πόσο μάλλον η Δεξιά, μπορεί να προσφέρει κάποια χειραφετητική προοπτική σήμερα-, αλλά στο πεδίο ενός κόσμου που μπορεί να έχει αντίστοιχες κομματικές καταβολές, αλλά μέσα στο αδιέξοδο της συνεχιζόμενης κρίσης δύναται υπό προϋποθέσεις να γίνει δεκτικό σε άλλα προτάγματα.

Άλλωστε, σε αντίθεση με την εικόνα περί δήθεν φασιστικοποίησης του πληθυσμού, θεωρούμε ότι το πολιτικό παιχνίδι στην Ελλάδα είναι ακόμα ανοιχτό. Στο πλαίσιο διαχείρισης της κρίσης ασφαλώς και έχουμε ηττηθεί (κατά Κράτος!), αλλά σε ένα πιο θεωρητικό-ιδεολογικό επίπεδο τα πράγματα είναι ακόμα ρευστά. Μάλιστα, θα τολμούσαμε να πούμε ότι στη χώρα μας οι συνθήκες είναι ακόμα σχετικά ευνοϊκές όσον αφορά σε μια δημοκρατικού τύπου κοινωνική παρέμβαση. Την ώρα που σε δυτικές χώρες με σημαντική ιστορική επαναστατική παράδοση υπάρχουν ακροδεξιά κόμματα που διεκδικούν ανοιχτά την εξουσία -από τη Γαλλία της Λεπέν μέχρι την Αυστρία του επίδοξου προέδρου Χόφερ- η Ελλάδα, όπως και οι χώρες της Ιβηρικής, παρά τα μνημόνια και την κατακόρυφη αύξηση ανεργίας και κοινωνικών ανισοτήτων, αντέχει ακόμη, γεγονός αρκετά ελπιδοφόρο. Εν μέσω παροξυσμού του προσφυγικού (σε μια χώρα με ένα κράτος οργανωτικά μπάχαλο και όπου οι πρόσφυγες δεν επιθυμούν να παραμείνουν μόνιμα, κάτι που καθιστά την όποια ένταξή τους ακόμα πιο δύσκολη) η ΧΑ παραμένει σε μονοψήφια ποσοστά, αφήνοντας το πεδίο ανοιχτό στην πολιτική μετακίνηση μιας μερίδας του κόσμου προς μια κατεύθυνση δημοκρατική.

Τι είδους κριτική χρειαζόμαστε;

Σε αυτό το πλαίσιο ασκούμε την κριτική μας στον ελευθεριακό χώρο, καθώς στην παρούσα συγκυρία και στο άμεσο μέλλον κρίνουμε ότι η όποια ευκαιρία συμβολής στη δημιουργία σοβαρών κοινωνικών κινήματων χαραμίζεται πλήρως εξαιτίας των παθογενειών του σεχταρισμού, της ιδεολογικής «καθαρότητας» και της αντικοινωνικής αυτοπεριθωριοποίησης, τις οποίες περιγράψαμε ήδη. Δεδομένων όλων αυτών, καθώς και της παγιωμένης υποχώρησης του «Κινήματος», τι θα μπορούσαμε άραγε να κάνουμε σε επίπεδο θεωρίας, σκέψης και πολιτικής ανάλυσης;

α) Ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου των πολιτικών ομάδων

Κατά τη γνώμη μας διαθέτουμε πλέον μια αξιολογική εμπειρία μικρών ή μεγάλων αγώνων και ένα ευρύ φάσμα δεδομένων που αφορούν στον τρόπο συμμετοχής του ελευθεριακού χώρου μέσα στα κοινωνικά κινήματα. Ασχέτως του εάν αυτές οι εμπειρίες ανανεώνονται και εμπλουτίζονται καθημερινά μέσω της δράσης μας, η στοιχειώδης επαναστατική τιμιότητα απαιτεί την παράλληλη ανάπτυξη ενός αναστοχασμού αυτής της δράσης στο πλαίσιο μιας όσο το δυνατόν πιο ψύχραιμης αυτοκριτικής της κάθε πολιτικής ομάδας και της κάθε συλλογικότητας. Ζητήματα που άπτονται του αν πράττουμε καλά ή όχι ως πολιτικός χώρος με τις επιλογές μας, του σημείου μέχρι το οποίο στέκεται θετική και γόνιμη η παρέμβασή μας ως ομάδα, της επιβεβαίωσης (έστω και σε έναν βαθμό) της θεωρίας από την πρακτική συμμετοχή μας, του πώς αλληλεπιδρούν οι πολιτικοί χώροι με τον απλό, ανένταχτο κόσμο που αποφασίζει να δραστηριοποιηθεί, των ορίων των σημερινών κινήματων κ.λπ., πρέπει να αποτελούν αντικείμενο ενδελεχούς διερεύνησης και συνεχούς συζήτησης και αμφισβήτησης. Δυστυχώς, η παρούσα συγκυρία δεν ευνοεί την ανάπτυξη μιας διαυγούς και αποστασιοποιημένης απο συναισθηματισμούς διαδικασίας αναστοχασμού. Η οξυμένη κοινωνική κρίση και η αδιάκοπα οπισθοχωρούσα πορεία του όποιου κόσμου που αγωνίζεται, προκαλούν μάλλον σπασμωδικές αντιδράσεις είτε προς την

κατεύθυνση της παραίτησης είτε προς αυτή ενός μηδενισμού, ο οποίος στρέφεται εναντίον της παθητικής κοινωνίας.

Έχοντας ως δεδομένα για τη σημερινή πολιτική συγκυρία πως α) ό,τι ονομάζουμε ελευθεριακός χώρος έχει εγκλωβιστεί σε μια απομόνωση πίσω από την πολιτιστική του ταυτότητα και μια τάση αντικοινωνικότητας και β) η ίδια η κοινωνία έχει απωλέσει τα αντανακλαστικά της, αλλά και τους δεσμούς που τη συνέχουν και που αποτελούν αναγκαία συνθήκη ανάπτυξης κινημάτων, νομίζουμε ότι αποτελεί πρώτη προτεραιότητα να επανορίσουμε και να επανανοηματοδοτήσουμε τη θέση μιας πολιτικής ομάδας ή ενός χώρου μέσα στη δημόσια σφαίρα. Αφενός, λοιπόν, πρέπει να γίνει μια συνολική κριτική -δίχως μισόλογα- στο υπαρκτό αδιέξοδο των πολιτικών χώρων και αφετέρου να επανεξεταστεί και να προσδιοριστεί εκ νέου ο ρόλος που αυτοί χρειάζεται να παίξουν μέσα σε αυτήν την ιστορικά πρωτόγνωρη κατάσταση κοινωνικής απάθειας και γενικευμένου κομπορμιισμού. Θα περιμένουμε την κοινωνία να βγει μπροστά δυναμικά για να τη στηρίξουμε ή θα προσπαθήσουμε να αναμειχθούμε με κομμάτια της ώστε να τα επηρεάσουμε προς μια πιο χειραφετητική κατεύθυνση; Μέχρι στιγμής ακολουθείται μάλλον η συνταγή της «καθαρότητας», δηλαδή η συνήθεια να ακολουθούμε την κοινωνία μόνο εφόσον αυτή δείξει κατά περίπτωση μια συγκρουσιακή ή εξεγερσιακή διάθεση. Στις σημερινές, όμως, συνθήκες κοινωνικής παραζάλης και θεωρητικού κομπούζιου η στρατηγική αυτή δεν μπορεί να λειτουργήσει γόνιμα και το μόνο που καταφέρνει είναι να προσδίδει στην κοινωνία μια εικόνα «δουλοπρέπειας» και «μιζέριας», που διογκώνει το χάσμα μεταξύ αυτής και του Χώρου. Αυτό είδαμε πολύ χαρακτηριστικά να γίνεται κατά την περίοδο του Κινήματος των Πλατειών και των μαζικών συγκεντρώσεων στο Σύνταγμα. Εν τέλει, όσο το κομβικό και ύστατο κριτήριο για να υπερασπιστούμε κάποιον αγώνα είναι η εξ αρχής «ριζοσπαστικότητά» του ή κάποια ρητή

«επαναστατικότητα» του, τότε το στοίχημα της συνεννόησης με τον απλό κόσμο μοιάζει χαμένο¹⁸.

β) Η σημασία των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων

Το χάσμα το οποίο περιγράφουμε σχετίζεται όμως και με μια άλλου είδους θεωρητική παρερμηνεία στην οποία επιδίδεται ο ελευθεριακός χώρος: την αφελή αποσύνδεση της εφαρμογής και υλοποίησης των επαναστατικών προταγμάτων από τις εκάστοτε κοινωνικές και ανθρωπολογικές συνθήκες εντός των οποίων πρόκειται αυτά να πραγματοποιηθούν. Με άλλα λόγια, για τις αναρχικές συλλογικότητες συνήθως τα πράγματα είναι λυμένα: η εξέγερση και η επανάσταση θα πραγματοποιηθούν πάνω κάτω με τον τρόπο που το έχουν φανταστεί, αρκεί να το αποφασίσει «η κοινωνία». Καμία διαφοροποίηση ως προς τις γεωπολιτικές συνθήκες, την ιστορική παράδοση ενός τόπου, το ανθρωπολογικό πλαίσιο που κυριαρχεί, τη θέση μιας χώρας στην παγκόσμια οικονομία, τη σχέση με τη θρησκεία ή τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, τη φυλετική διάρθρωση και τη σχέση τοπικού και εθνικού σε μια χώρα, ή τέλος τον ρόλο της παράδοσης και το βάρος του παρελθόντος, δεν μπορεί να διαφοροποιήσει το αρχικό πλάνο.

Εδώ δεν πάμε να κάνουμε την τρίχα τριχιά, αλλά προσπαθούμε να αναδείξουμε έναν ακόμη βασικό λόγο για τον οποίο τόσες εργατώρες ασταμάτητης δράσης και ακτιβισμού του Χώρου δε συνοδεύονται από μια προσπάθεια συστηματικής ανάλυσης του κοινωνικού περιβάλλοντος εντός του οποίου δραστηριοποιούμαστε, των ιδιομορφιών της χώρας και του λαού της και της ιστορίας του. Εναντία, επομένως, στις ελευθεριακές απλουστεύσεις, θεωρούμε ότι το όποιο επαναστατικό πρόταγμα (είτε π.χ. αυτό είναι η κοινωνία των συμβουλίων και της αυτοδιαχείρισης είτε

---

¹⁸ Τέτοιου είδους κριτήρια και αντανάκλαστικά διαθέτει ο Χώρος ακόμα κι εντός κινητοποιήσεων τις οποίες εξ αρχής στηρίζει ή ακόμα και στήνει. Δίχως, φυσικά, να ακολουθεί τη γνωστή τακτική του αριστερού καπελώματος, φτάνει να περιπέφτει σε μια ανάλογη λογική όταν στο όνομα των ακραιφνών αντιεραρχικών του προταγμάτων θέτει ρητά ή υπόρητα βέτο συμμετοχής του (με αποτέλεσμα να λειτουργεί διαλυτικά) στην περίπτωση που προκύψουν ασάφειες ή δυσλειτουργίες των αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών.

κάποιος τύπος κομμουνισμού είτε η άμεση δημοκρατία) αναγκαστικά σε έναν βαθμό διαπλάθεται, αλλοιώνεται και προσαρμόζεται στις ιστορικές συνθήκες και τις τοπικές ιδιαιτερότητες εντός των οποίων πρόκειται να υλοποιηθεί. Στο πεδίο της ιστορίας δεν υπάρχει καθαρότητα στην επιλογή και τον τρόπο εφαρμογής των ιδεών και των προταγμάτων.

Ως εκ τούτου είμαστε αναγκασμένοι να μην καθόμαστε με σταυρωμένα τα χέρια, αλλά να εξετάζουμε κάθε πεδίο κοινωνικής δραστηριότητας και κάθε παράμετρο που αδρανοποιεί ή επιταχύνει τους πολιτικούς αγώνες. Είναι μια δραστηριότητα στην οποία κι εμείς προσπαθούμε να ανταποκριθούμε σε κάποιο βαθμό, έχοντας πάντα στο νου ότι ζητήματα όπως η αποανάπτυξη, η άμεση δημοκρατία, ή κάποια «επιστροφή» σε κοινωνίες λαϊκότητας και αυτοπεριορισμού, για τα οποία μιλάμε σε αυτό το περιοδικό, θα πρέπει να διαθλώνται υπό το πρίσμα της εκάστοτε πολιτισμικής ιδιαιτερότητας -εν προκειμένω της ελληνικής, της οποίας η σχετική πολυπλοκότητα στέκεται συχνά εμπόδιο για την επιβεβαίωση των πιο συνηθισμένων πολιτικών προβλέψεων. Αυτόν τον κοπιαστικό δρόμο θα πρέπει να τραβήξουμε έτσι ώστε να μπορέσουμε να αναμετρηθούμε πιο αποτελεσματικά με τις δυσκολίες ανάδυσης επαναστατικών αγώνων στην εποχή μας. Σε μια τέτοιου είδους θεωρητική εργασία δε χωρά κάποιος προσχηματικός «διεθνισμός», που θα μας δένει τα χέρια, ομογενοποιώντας κάθε διάκριση μεταξύ πολιτισμών και ιστορικών διαφορών. Αλλιώς, ας βουλευτούμε με την πικρή αλήθεια ότι οι πολιτικές εκτιμήσεις και οι προβλέψεις μας θα αποτελούν περισσότερο κάποιο αποκύημα της επαναστατικής μας φαντασίας και όχι τόσο απαύγασμα μιας συγκροτημένης ανάλυσης.